

7833

АНТІН ЛОТОЦЬКИЙ

~~66532~~

ВІЛЬГЕЛЬМ ТЕЛЬ

В-ВО „СВІТ ДИТИНИ“

КАТАЛОГ „ДІТОЧОЇ БІБЛІОТЕКИ“:

	Сотиків:
51. В. Королів-Старий: Лісове свято	50
52. Роман Завадович: Князь Марципан	60
53. Іванна Блажкевич: Діло в честь Тараса	40
54. Іван Габрусевич: Український Вертеп	—
55. Франтішек Вольф: При ватрі	30
56. Микита Магир: Пригоди лінивого котика	50
57. Галина Орлівна: Золотий черевичок	50
58. Р. Завадович: Казка про царевича Івана	80
59. Василь Атаманюк: Материна сльозинка	60
60. В. Королів-Старий: Вередлива принцеса	50
61. Микола Кокольський: Байки	40
62. П. Волобуїв: Мені 13-тий минуло...	40
63. Дід Модест: Дві казки	40
64. Вільгельм Буш: Дядькова пімста	25
65. М. Підгірянка: Зайчик і лисички	20
66. Антін Лотоцький: Покотигорошок	1.00
67. Микола Шугаєвський: Дід-Мороз	80
68. Вільгельм Буш: Бжолі	1.00
69. Антін Лотоцький: Японські казки	40
70. Василь Софронів: Свято Весни	90
71. Марія Загірна: Історія про Галю	50
72. Вільгельм Буш: Стрілець Тріска	25
73. Антін Лотоцький: Лицар Добриня	40
74. Борис Грінченко: Олеся	25
75. Зенон Горницький: Воробець - Молодець	20
76. Пантелеймон Куліш: Чумацькі діти	20
77. Микола Шугаєвський: Весела сопілка	70
78. Іванна Блажкевич: Мила книжечка	70
79. Вільгельм Буш: Хитрий Мехмет	30
80. О. Білоусенко: Лисичка - Сестричка	2.40
81. Марія Пеленська: Святий Миколай	50
82. Вільгельм Буш: Діравий зуб	60
83. О. Білоусенко: Зайчик-Побігайчик	1.20
84. Іванна Блажкевич: Пушистий король	1.25
85. Дмитро Макогон: Святий Миколай	60
86. Авенір Коломиєць: Тарасів день	50
87. Н. А. Соловева-Несмелова: У страху великі очі	50
88. Сидір Воробкевич: Безглуздів	1.00
89. Марія Загірна: Василько й Івасик	50
90. М. А. Соловева-Несмелова: Пожалували за пізно	40
91. Святослав Лакуста: Два горбаті	40
92. Микола Шугаєвський: Різдвяна казка	60
93. Вільгельм Буш: Уперте теля	40
94. О. Олесь: Лисичка, котик і півник	40

❖ ДІТОЧА БІБЛІОТЕКА ❖
КНИЖЕЧКА: 7.

АНТІН ЛОТОЦЬКИЙ.

ВІЛЬГЕЛЬМ ТЕЛЬ

Ілюстрації *УЛЬРІХА БАУРА.*

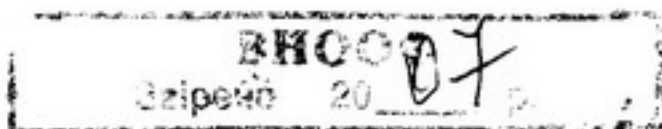
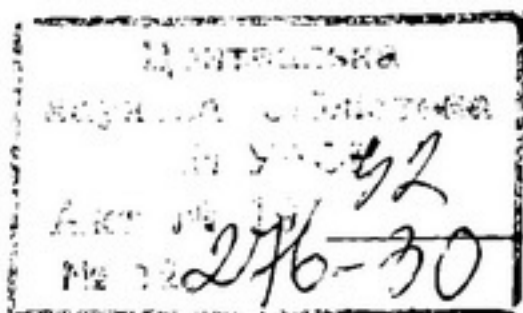
ДРУГЕ ВИДАННЯ.

ЛЬВІВ
НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА: «СВІТ ДИТИНИ»
1932.

Книжечка дозволена до шкільних бібліотек
рескриптом Міністерства Освіти у Варшаві
з дня 2 липня 1931. до ч. П. 8716/31.

Право передруку застережене.

Друкарня ОО. Василян у Жовкві.

ВСТУП.

Сто кількадесять миль від нас на захід знімаються високі гори — Альпи. Серед тих гір лежить країна, така за велика, як наша Східна Галичина. Називається вона Швайцарія і числить тепер до 4 міліони жителів. Швайцарія складається з 22 дрібних держав, що зветься кантони. Ці кантони сполучені зі собою тісною унією. Вони творять політично одноцільну державу з республіканським ладом. Це перша й найстарша республіка в Європі. Її завязком були три кантони: Швіц, Урі й Унтервальден.

Швайцарці це нащадки старинних Гельветів, що їх завоювали Римляни 54 року перед Христом. По розвалі римської імперії переходили вони раз під владу Франків, то знов під скиптр римсько-німецьких цісарів, які надали Швайцарам усякі вольности й привілеї. Аж по смерті німецького цісаря Рудольфа I, стали його наслідники гнобити вільних доси швайцарських верховинців, бо бажали мати з них »вірних підданих«.

Одним із перших таких гнобителів вільних Швайцарців був син цісаря Рудольфа I, австрійський князь Альбрехт. Він конче забажав Швайцарію прилучити до Австрії. Однак його наміри не здійснилися, бо свободолюбні верховинці, як один муж, станули до оборони рідної землі, й по довгих

змаганнях скинули з себе наложене ярмо чужого підданства таї стали творцями першої в Європі незалежної держави, де не було ні короля, ні цісаря. Там правив увесь нарід через своїх заступників. Швайцарія по сьогодні є зразком, як повинна виглядати справжня, демократична держава.

Визвольна боротьба, яку підняли були швайцарські верховинці проти чужих наїздників, вяжеться з прегарним переказом про Вільгельма Теля та Арнольда Вінкельрїда. Це національні герої свободолюбних Швайцарів.

В отсій саме книжечці є описані ті часи визвольних змагань швайцарських верховинців, а на канві повісти гарно змальована постать вільного стрільця — Вільгельма Теля, що вбив лютого катюгу швайцарського народу — австрійського намісника Геслера з Кіснахту. Ця подія була початком оружного повстання трьох швайцарських кантонів супроти австрійських наїздників і дала початок визвольним змаганням Швайцарів.

I.

Ой, невесела година настала для вільної й щасливої доси Швайцарії! Неначе хижі звірюки насунули на неї австрійські намісники. Наслав їх сюди австрійський князь, а разом і німецький цісар Альбрехт, із роду Габсбургів. І дав їм приказ:

»Всіма силами, всіма способами старатися приборкати гордих, неслухняних верховинців; примусити їх признати зверхність австрійських володарів!« А намісники старалися показатися вірними слугами свого пана. Все й усюди, де могли й як могли, показували вільним синам швайцарської верховини, що вони, старости, тут у Швайцарії пани, а верховинці відвічні жильці Швайцарії — їх піддані, раби...

Та не скувати вольного духа! Хоч ігнулися верховинці під насилою, хоч на вид спокійно зносили кривди й знущання, та в душі бунтувалися. Іскра ненависти, іскра пімсти тліла, жевріла в їх серцях і треба було тільки пригожого вітру, щоб роздути її в пожар.

Та покищо такого вітру не було! Вільні колись Швайцарці в душі таїли гнів і ненависть і на вид немов піддалися своїй долі та спокійно зносили неволю. А люті кати, цісарські намісники, побачивши, що їм усе безкарно уходить, щораз більше скаженіли, щораз нові знущання придумували.

А вже найбільше знущалися Лянденберг у кантоні Унтервальден і Геслер у кантонах Швіц та Урі.

Мовчки зносили ті люті знущання Швайцарці, бо небезпечно було й пожалуватися голосно. Ніхто не був певний, чи його не підслухує який шпигун, щоби донести про все намісникови. А бувало й таке, що якийсь намісниківський прислужник удає з себе прихильника народу та нарікає на Австрію, на намісників, щоби тільки видобути з людини нерозважне слово та донести його намісникови.

На щастя Швайцарці зналися на вовках в овечих шкірках і мовчали. Із заціпленими зубами зносили зневаги й знущання.

Хіба коли були певні, що всі самі свої й що ніхто їх не підслухує, тоді розв'язувалися їм язики:

— Отсе нам нагорода за поміч, яку ми дали покійному цісареві Рудольфови в його війні з Отокарком чеським.

— Так, так! А всі грамоти, що ними потвердив нам Рудольф, граф на Габсбургу, наші старинні права й вольности — це шматок осячої шкіри! — каже другий.

— Ось так то князі й цісарі додержують слова! — докине третій.

— Нічого! закінчить хтось завзятіший. — Прийде час, що й у наше віконце засвітить сонце! Чим більше нас далять, тим гірше для них, тим красше для нас!

Оттак застала Швайцарію осінь 1307 р.

А осінь випала того року чудова. Немов бажала верховинцям показати навіч усю красу рідної природи!

— Глядіть, як тут у вашій країні гарно! Навіть

осінь, деінде така сумна, понура осінь, яка вона може бути чарівна у вас! А ви, вільні орли верховини, ви спокійно зносите неволю й даєте ворогам безпечно топтати вашу рідну землю, зневажати її красу! Чиж не сором вам? — неначе говорила вона верховинцям.

Така гарна осіння днина від ранку витала над «озером чотирох кантонів». Та під вечір із над сніжних гір, що оточують озеро від півдня, насунули хмари, зірвався сильний вихор, а озеро розігралося не на жарти.

— Треба піти та витягнути човен на беріг, бо ще розібеться об скелю — подумав рибалка, якого хатина стояла по унтервальденському боці, над саміським озером. Рибалка займався й перевозом людей у Швіц, в Урі та Люцерн.

— Поможи, сусіде! — звернувся він до пастуха, що сидів перед хатою.

Витягнули човен.

— А ось ген-ген там спішить якийсь чоловік до переправи — сказав пастух, показуючи на недалеку гору. — Завернув із дороги та пустився навпрямці бічною стежиною. Алеж бо звинний, звинний! Привик видно, спинатися по кручах.

Перевізник пильно вдивився в даль:

— Так, це Вільгельм Тель! Славний стрілець. Думав відай ще до бурі поспіти до переправи. Та перечислився. Він скорий, а вітер скоріший. В миг збурило озеро. Та нічого, посидить із нами, поки випогодиться. Ходімо в хату, сусіде!

В тій хвилі вискочив ізза недалекого куща чоловік. Наляканий, озирався він трівожно на дорогу, а в руці держав топір.

— Спусти, скорше спусти човен, перевези...
На Бога, скорше! — благав він підбігши до рибалки.

— Що сталося, Бавмгартене? — із зачудованням спитав рибалка. — Що з тобою?... Куди так спішишся?

— За мною погоня! Швидше!

— Що склалося? Твій одяг, топір у крові?!

— Мені ніколи розповідати! Човен, човен давай! Я вбив помічника цісарського намісника, Лянденбергового помічника!

— Убив?

— Негідник із юрбою п'яних гуляк вдерся в мою хату. Все рознесли, розграбили, а помічник схопив мою жінку. Я кинувся боронити її. Він ударив мене... Я хопив топір, ну і... На Бога, човен! Перевези мене в Швіц, там я вже десь скриюся.

— Перевезти? Чиж не бачиш, яка буря скаженіє? — відповів рибалка.

— Пробі! Тож зрозумій — за мною гонять! Здогонять — я пропав!

-- Спробуй, сусіде! Може, дасть Біг, щасливо перепливете — вмішався пастух.

— Спробуй сам! — незадоволено відтяв рибалка.

Бавмгартен у розпуці впав на лавку під хатою.

— Боже, Боже! — кликав він у розпуці. — Згинути біля озера, при човні, що міг би вирвати мене з рук катів?

Втім надійшов до переправи Тель.

— Здорові були, сусіде! — привитався він.
— Що в вас склалося?

Рибалка, розповів йому кількома словами про вбивство та про погоню і закінчив:

— Сам признай, Телю, чи можливо пускатися на озеро при таких вихрі?

— Важко, а треба! — сказав Тель рішучо. — Озеро або погубить, або ні, а догонять його намісникові посіпаки й він напевно пропав. Коли ти не їдеш, то я поїду!

— Ти? — здивувався рибалка.

— Егеж! Давай човен! Колиб склалося, що не добре, сповісти мою жінку. Вона зрозуміє, що по совісти я не ніг зробити інакше.

Рибалка став розв'язувати линву та сильно затягнений вузол не подавався.

— Бавмгартене, рубай! — закликав Тель. — Годі гаяти час.

Втікач одним ударом перетяв линву й за хвилю човен уже був на воді. Тель і Бавмгартен скочили в нього. Один, другий напір весел і пливці вже далеко. Буруни*) кидають човном немов тріскою. То винесуть його на пінистий гребінь буруна, то немов сховають у глибині. Ось-ось і, здається, переверне його великий бурун, що надплив із боку.

Наші глядачі під хатою заперли в собі дух, впялили зір на озеро.

Та Тель зручним, сильним ударом весла скоро звернув човен і він гострим передом перерізав філю.

Сусіди під хатою легше відітхнули.

— Ну, — сказав рибалка — і я не з останніх веслярів, а такого не втяв би! Що ні — то ні!

Пішли в хату. Та за хвилю роздався гуркіт у дрері хати.

— Гей, відчиніть! Де вбийник?!

Рибалка отворив.

— Який убийник? — спитав налякано.

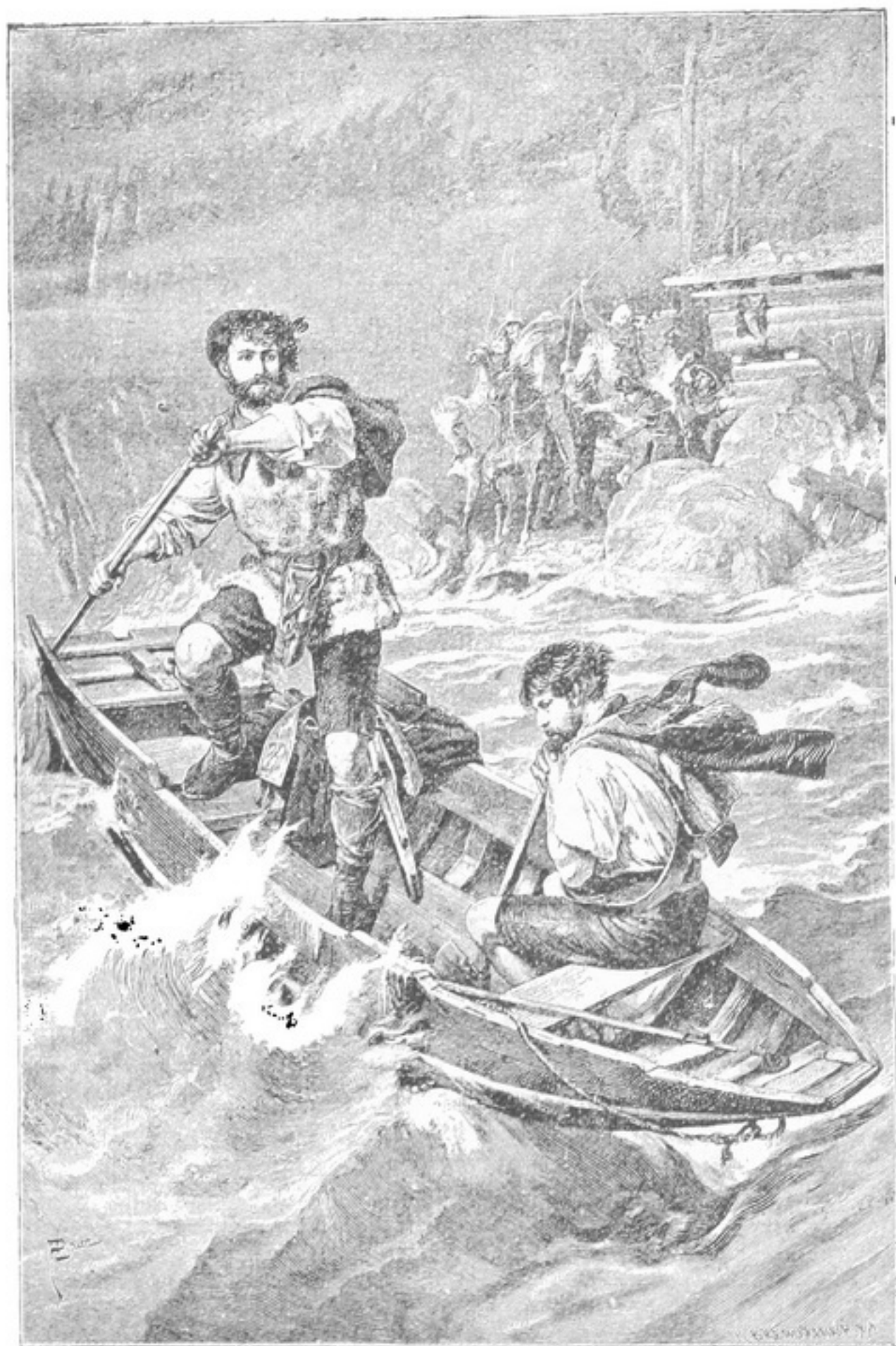
— Ну, ну, не вдавай дурного! — грізно говорив один із їздців. — Ми бачили, він біг сюди.

В тім у далі на озері показався човен.

— А ось він там у човні! — закликав інший їздець.

— А, їх ви шукаєте? Так і кажіть! — сказав пастух, немов аж тепер зрозумів, про що ходить. — Та я вам радніський був би видати їх. Сеж справжні розбишаки! Сидимо ми собі в хаті, бачимо підбігло двох людей до човна. А човен був виташений тут на беріг і привязаний. Вони топором

*) Великі філі.

відрубали линву й спустили судно на воду. Поки ми прибігли, вони були вже далеко від берега й лови їх!

— Брешеш, негіднику! Ти сам дав човен.

— Брешу? А погляньте тут, це що? Колиб ми згодилися були дати човен, то чей булиб відв'язали його.., А вони негідники відрубали новісіньку линву.

Такий доказ пересвідчив погоню, що втікач із якимось товаришем насильно взяв човен. Не було що діяти й погоня вернула в гори.

II.

А тимчасом Бавмгартен і Тель щасливо дісталися в Швіц, де, як знаємо вже, правив не Лянденберг, а Геслер. Тут Бавмгартен був на час, поки Ляндерберг не повідомить про цю подію Геслера, безпечний.

Тель рішився найти пристановище, де Бавмгартен міг би безпечно скриватися. Розваживши все докладно, сказав:

— Заведу тебе до мого приятеля Вернера Штавфахера. Там будеш безпечний — сказав він до товариша.

Подалися туди.

Коли Штавфахер довідався про нещастя, яке приключилося Бавмгартенови, прийняв його з отвертими руками:

— Це не вбивство — говорив він — це самооборона; не проступок, а нещастя. А для нещасних жертв австрійського насильства мій дім усе отвором. Хоч я й сам нелевний, як довго він ще буде мій?

— А то чому? — здивувалися оба гості.

— А тому, що він побудований на цісарській землі. Тому два тижні переїздив туди сам Геслер і загрозив, що тому, що я без його дозволу будував тут на місці старої нову хату, велить розібрати її.

Всі посумніли. А Штавфахер додав:

Такі то приходиться зносити знущання. Але треба терпіти й мовчати!

Тут вмішалася Штавфахерова жінка:

— Чого мовчати? — закликала вона палко. — Чиж ви всі, кому важко жити під ярмом, не можете зійтися, порадитися, як скинути ненависне ярмо?

Вона говорила, а очі в неї горіли дивним жаром. Палкі слова Штавфахерихи всім припали до серця.

А Штавфахер сказав:

— Гей, жінко! Нераз я над цим думав. Та коли подумаю, що сталося би з вами, жінки, й із нашими дітьми, колиб мужі погинули в бою, то страх збирає мене!

— Діти навчаться на вашому примірі бути вірними синами рідної країни! А нами, жінками, не журіться. Коли вам не вдалося би вибороти свободи, то пощо нам життя? Неволя гірша смерті!

— Славно, славно! — закликав Тель — не видержавши. — Коли таких матерей мають наші діти, то ми не пропали. Не ми, так наші діти здобудуть волю!

III.

А намісники далі знущалися над вольним народом, що стогнав у ярмі наїздника.

В долині Мельхталь жив із сином Арнольдом старець, якого всі любили й поважали. Що він бував у світі, бачив багато, знав багато, то не раз зверталися до нього за порадою. От і тепер деякі малодухи стали й собі радитися в нього: »Чи не красше булоб нам покоритися Альбрехтови й признати себе його підданими?« Старець палко говорив їм не вирікатися своїх вольностей. А звичайно, коли малодушні люди, хоч і не лихі самі собою, що почують, то вже ворог про це довідався. Довідався й Лянденберг. І придумав кару на старця: — забрати йому пару волів. І саме, коли Арнольд із стареньким батьком орали в полі, налетіли Лянденбергові прислужники й нуж випрягати волів із плуга.

— Що ви, розбишаки! — закликав старець. — Волів забираєте, а чимжеж я оратиму?

А вони мов і не чують.

— Чиж нам із голоду гинути? — не вдержав Арнольд.

— Не хочеш гинути з голоду — відповів один напасник із усміхом — то сам запряжися до плуга!

Того було вже Арнольдови за багато. Він хопив палицю й ударив нею напасника по руці та розторощив йому палець.

Після цього щож остало йому, як не тікати з Унтервальдена? І Арнольд утік.

Тоді Ляндерберг казав привести батька, а коли зловили й привели його, велів виколоти йому очі:

— Коли не знаєш, де твій син — сказав люто — то й не будеш його вже більше бачити!

Скоро вістка про цей страшний і дикий Лян-

денбергів учинок різійшлася по кантонах; усіх наповнив і жах і лють разом.

— Ні, це вже годі терпіти! Це вже край всьому! — говорили голосно люди.

— Годі відкладати. Що верховинці Швіцу стануть за мною, я певний! Та треба пізнати, який настрій в Урі — думав собі Штавфахер і не гаючися переправився через озеро до Урі, до головного міста кантону Альтдорфу. Тамечки жив його приятель Вальтер Фірст.

Під самим містом побачив він, як на приказ Геслера будували нову тюрму. До роботи зганяли по черзі всіх громадян Урі. Хоч це було й протизаконно, та ніякий із намісників не зважав на закони; не зважав на них і Геслер!

— Пободують тюрму самі, тямитимуть про неї. Не схотять жити в її підземелях і піддадуться! Я змушу їх підставити шиї під австрійське ярмо! — говорив він заєдно. А тюрму так і прозвав: »ярмо Урі«.

Коли Штавфахер побачив це, страх пройняв його, та коли робітники стали йому жалуватися, що під силою мусять самі собі будувати тюрму, потішав їх:

— Не падайте духом, не тратьте надії, товариші! Вірте, не замкне нас Геслер у тюрму, коли тямитимемо, що ми сотворені до свобідного життя на всьому просторі світа. А що руки побудували, те руки можуть і знищити.

У самім Альтдорфі ждала його друга несподіванка. На майдані товпиться народ! Хтось несе високній дрюк. На дрюці настромлений капелюх — багатий капелюх із перами, оплетений золотим шнуром. Що це, на що воно?

Вбили дрючок на середині майдану... Гуде барабан. Виступає окличник й читає:

«В імені його величності відомо чиню всім громадянам Урі: Оцей капелюх, прикріплений до

Х. Шейнберг. — 1924.

цього дрючка, виставлений на торговиці Альтдорфу. Я приказую, щоб тому капелюхови громадяне віддавали такі самі почести, як і самому цісареві. Кождий, хто переходитиме попри нього, має зняти

капелюх і пригнути коліно. Хто не сповнить цього приказу, відповість за неслухняність майном та тюрмою. Намісник кантона Урі — Геслер.»

Народ почав шуміти:

— Як це? Капелюхови кланяться, перед капелюхом пригинати коліна? — говорили один до другого.

А далі почулися оклики обурення:

— Та глянь, цеж капелюх із австрійським гербом! Навіть не з цісарським, але з австрійським!

— Скинути його! — скрикнув хтось із палкіших.

Та Штаффахер почав заспокоювати:

— Тихіше, тихіше, приятелю! Не горячися! Тут справа не проста! Певно, кланяться капелюхови ніхто не буде, та роздумаймо перше, пощо Геслер придумав таку чудасію?

— Щоб насміятися над нами! — крикнув хтось.

— А мені, товариші, так здається: не вдається нас до підданства Австрії наклонити погрозами, ні гнетом, хочуть прилучати нас до Австрії силою. Та до такого насильства треба приводу. От воно й стараються викликати заворушення. І ви тільки допоможете Австрії, коли капелюх вкинете в болото. »Австрійський герб обидили! Треба їх гостро покарати за те!« І ви дайте привід австрійським військам зайняти наші гори... А тоді пропала воля, пропала свобода! Іншим разом за своїми цісарськими землями обстав би цісар... а тепер, самі знаєте, австрійський князь заразом і цісар.

— Правда, правда твоя! — закликали люди.

— Якжеж по твому, старче, нам слід терпіти й кланятися капелюхови? спитав хтось.

— А, поки не придумаємо, як опертися насильству, треба терпіти — відповів Штаффахер. — А що до капелюха, то моя рада: лишіть його в спокою, нехай собі сторчить, нехай сторчать при нім і Геслерові вартові та його шпигуни. А ви не ходіть туди, то й не будете кланятися капелюхови.

— А справді мудра рада! — говорили люди розходячися з майдану.

За хвилину був майдан пустий, пустісінькій — мов вимело всіх.

І від тої днини всі оминали цей майдан — неначеб він був зачумлений.

IV.

Фірст вернув був саме з поля з роботи й сів у хаті, щоби припочати хвилинку, як у хату ввійшов Штаффахер.

— Ах, гості, дорогі гості, любі гості! — закликав Фірст, встаючи на стрічу гостеві.

Оба привиталися щиро, бо ж із давна були щирими друзями. Оба були в одних літах, обох однаково поважав народ, як Вальтера Фірста в Урі, так Вернера Штаффахера в Швіці.

— Щож тебе, друже, спровадило в наш кантон? — питив дальше Фірст.

— Шукаю старини: вільної вітчизни, вільної Швайцарії! — сказав Штаффахер.

— Ой, друже — сумно відповів на це Фірст — що було, минуло, мов вітром замело. Була колись воля, золота воленька, а тепер неволя важка, кайдани — тепер ми раби! Чи бачив ти, яку тюрму виводить Геслер?

— А вжеж, бачив! Заливає нам сала за шкіру Геслер, але Лянденберг в Унтервальдені, то вже просто скаженіє. Чи чув ти, що він зробив у Мельхталі?

— Чув! За Бог зна що — велів у старця забрати пару волів такі від оранки з поля. Син старця, обурений цим до краю, вдарив одного з намісникових посіпак — і мусів утікати.

— А дальше не знаєш нічого? Таж цей звірюка велів зловити старенького батька й —

— Тихіше, тихіше! — перебив Фіrst і хопив гостя за руку та повів у другу кімнату.

Та було вже запізно. Розгорячений Штаvфахер заликав голосно:

— І велів йому виколоти обоє очей! Чи ти чув таке?

На те вибіг із кімнати молодий парубок.

— Виколоти очі? Обидвоє? — з жахом кликав він, ухопившись руки оповідача.

Це був Арнольд, який по втечі з рідного села, скривався в Фіrstа. Він із сусідної кімнати чув Штаvфахерове оповідання.

Оба приятелі старалися вcпокоїти молодця, та годі було.

— І сліпий, і вбогий! — ридав він. — Боже, Боже! А все через це мене. Я втік, думаючи тільки про себе!

Довгого часу треба було, заки він прийшов трохи до себе й успокоївся.

— Я вертаю в Унтервальден, щоб там не було! — сказав він рішучо. — Моє місце біля батька. І відімщу я тиранови. Зберу з двадцять завзятих молодців і ...

— Ой, не так це легко — замітив Штавфахер.
Не двадцяткою люда, але всім нам треба повстати

порти гнобителів, усіма силами Швіца, Урі й Ун-
тервальдена.

— Розумію, розумію вас! — закликав Арнольд.

— Усі разом, усі як один, усі одностайно повинні повстати за спільну нашу неньку, за країну нашу рідну, за її волю!

— А що ти на це, друже? — звернувся Штавфахер до Фірста.

— Коли Унтервальден призове і Швіц відгукнеться на цей заклик, то й Урі не мовчатиме! — відповів Фірст.

— О, тоді перемога за нами! — закликав Вернер.

— До діла, браття, коли так! За Швіц я відповідаю, підняти Урі твоє діло, Вальтере!

— А я піду в Унтервальден! — закликав Арнольд.

— Так, гаразд! — сказав на це поважно Фірст.
— Зберемося всі 17 жовтня, це буде ві втовок, у долині Рітлі. Вона зі всіх боків окружена лісом. Чи добре?

— Це знамените місце — притакнув Штавфахер. — Кождий із нас нехай приведе десять довірених людей.

— Там остаточно й рішимо, як узятися за діло! Подаймо собі руки, товариші! — закінчив розмову Фірст.

І три руки злучилися спільним, горячим стиском.

— І постоїмо сильно, до останнього! Один за всіх і всі за одного! — закликав Арнольд.

— Амінь! — potwierдили оба старші приятелі і розійшлися.

V.

Наспів у кінці нетерпеливо вижиданий день 17 жовтня 1307 року.

А день випав чудовий. Природа неначе знала, який це важний день для швайцарської верховини.

Хоч це вже доволі пізний осінний час, сонячко Боже так і сипле, золотим промінням.

А ліс, — що густо окружає долину Рітлі, яка спадає до озера, — немов шепоче з леготом:

— Чи знаєш ти, друже, що тут цієї ночі діятиметься, чи чув?

— Знаю, знаю, чув! — відповідає легким шелестом у листю ліса. Зійдуться тут мужі, повні палкої любови до Рідної Країни й радитимуть у тайні перед ворогами, перед насильниками й присягу зложать: або волю добути Рідній Країні, Рідному Народови, або згинуть до останнього.

А сонячко ясне радіє своїм теплим ще промінням і неначе говорить:

— Щасливий місячик, щасливі зірки, що будуть свідками цього великого діла!

Минувся день, стало вечоріти. Велично зайшло сонце за верхи сніжистих гір, а на його місце вплив блідолиций місяченко й осріблів недвижне плесо озера.

Тихо-тихісенько! Ніде ні шелесне! Все, й ліс, озеро й гори неначе дух заперло, жде великої хвилі.

Діждалися.

Ось плаєм сходиться в долину громадка людей. При місячному сяйві не трудно розпізнати попереду струнку стать Арнольда з Мельхталю. Зійшли на долину.

— Ми перші! — сказав Бавмгартен, що теж прибув із Унтервальдцями.

Не довго ждали, а з озера надплив один човен... другий... Із човнів висідають люди...

— Хто там? — питає Бавмгартен.

— »Приятелі Рідної Країни«! — відповідають йому.

Був це умовлений клич, по якому мали пізнавати одні других.

Небаром прибув Штавфахер із десятьма швіць

кими послами: одним священиком і дев'ятьма хліборобами.

Не було ще тільки висланників Урі.

Ждали їх, а тимчасом, кожний оповідав про те, що діється в його околиці.

Арнольд оповідав про відносини в Унтервальдені, про настрої Унтервальдців.

О, на Унтервальден можна покластися говорив він. — Я продістався туди пустелями, найнеприступнішими щілинами. Скрізь тільки й мови, що про лютість Лянденберга. Всі бажають висвободження. А в приступніших місцях тим більше. Я всюди був.

— Бачу, що ти не змарнував часу.

— Мені вдалося навіть у Сарнен продістатися.

— Як? У сам замок Лянденберга! В саму медвежу гавру?

— Егеж! Я дістався туди в одязі богомольця. Таж Сарнен треба буде здобувати. Тому я докладно оглянув усі підкопи, всі укріплення... І знаю вже добре, як підступити до нього. А щож Швіц?

— І Швіц певний! — відповів Штавфахер. — Стануть усі як один!

Коли так стоїть справа і в Урі — закликав із захватом Арнольд — то я певний успіху!

— Правда мусить побідити неправду! — сказав твердо Штавфахер.

В далі показалися нові люди. І знов питання:

— Хто йде?

— »Приятелі Рідної Країни«! — почувлася відповідь — висланники кантона Урі.

— А деж твій зять, Тель? — спитав Фірст у Штавфахера. — Чому його нема?

— Не хотів іти! «На мене можете числити, коли діло зачнеться, а до ради не моя голова — туди я не піду!»

— Шкода! Та коли всі вже є, зачинаймо в добрий час.

Станули всі в круг. Перший почав говорити священик.

— Браття! — говорив він. — Перше всього помолимося Богу, щоб наше діло, що його ми тут починаємо, вийшло на добро Рідного Краю.

І всі набожно зняли шапки й із уст усіх понеслася щира, горяча молитва.

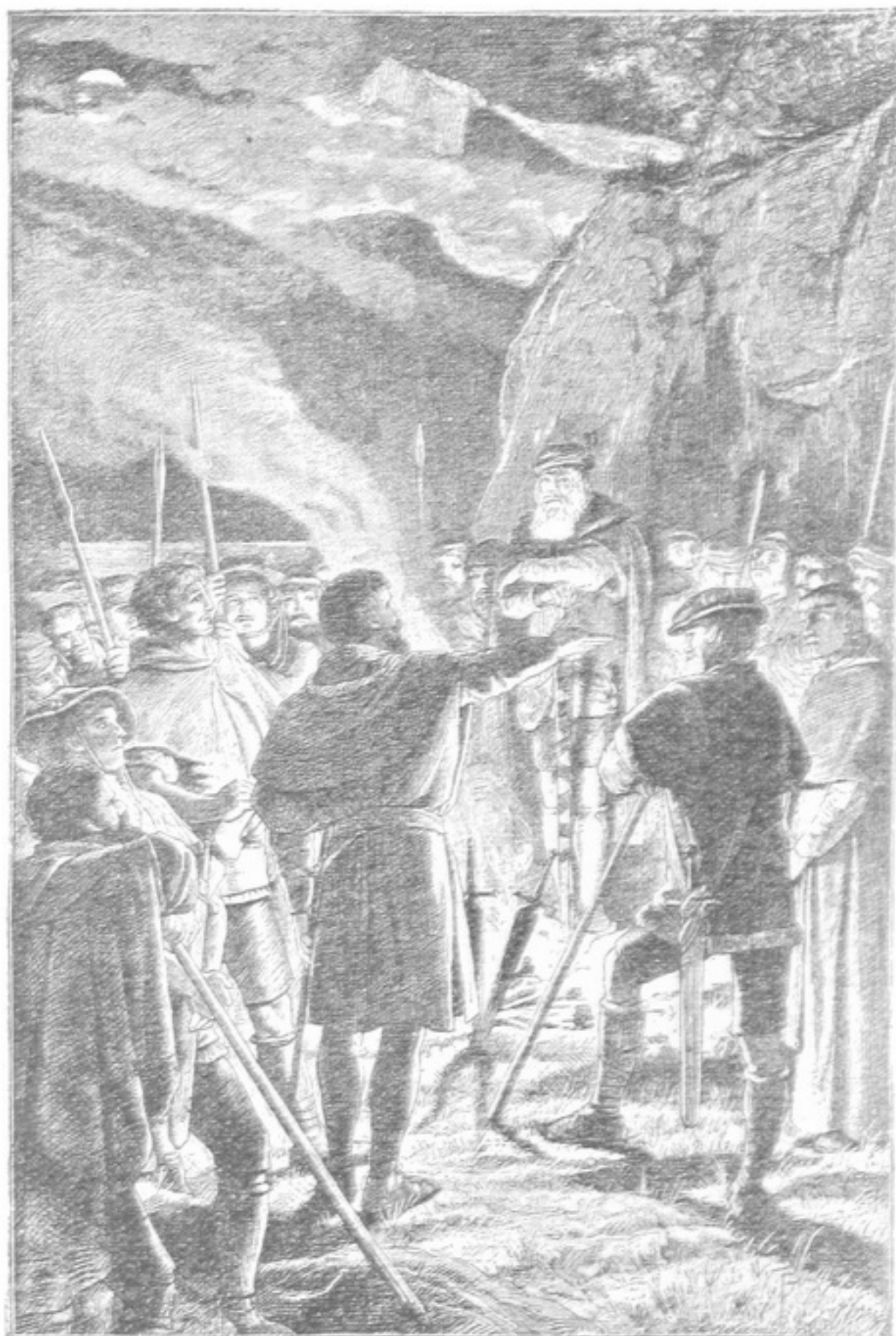
Тихо молилися вони, але серця їх горячо кликали до Сотворителя світа:

— Боже, Отче наш, ти всіх сотворив вільними людьми. Перед Тобою всі рівні, не має ні пана, ні раба. Ти бачиш, що вороги волі неправдою захопили власть у нашій вільній верховині. Ти бачиш, що ми тільки в обороні потоптаної волі людини повстаємо! Боже, поможи нам, благослови наше святе діло, дай перемогу нашому оружию, дай перемогу правді над кривдою!

І здавалося, що враз із ними молиться вся природа і ліс і верхи гір і небо, засіяне безліччю зірок, облите сріблом місячного сяйва. Вся долина з усім оточенням була неначе велика таємнича церква — а молитвою глибока, глибока тиша.

По молитві перший забрав голос, як найстарший віком, старець Редінг.

— Громадяне! — говорив він. — Зібралися ми тут на нараду, як повернути нашій поневоленій країні колишню волю, колишню свободу. Зібралися ми тут разом, громадяне Унтервальдена,

Швіца тай Урі — всі одною великою родиною, хоч усі ті кантони й живуть тепер окремішнім життям, управляють самі собою, ми все таки брати, не тільки спільною долею, спільними змаганнями але й кровю. Тямите всі переказ про це, відкіля ми сюди прийшли? По переказу, ген на півночі в гористій Скандинавії в давню давнину стало за густо населення й важко прийшлося жити людям. Оттоді порішив народ, що десятина родин має виселитися. І шість тисяч родин під проводом Швайцара подалося на південь, за море, шукати осідку. Та не радо прийняли пових пришелців ті, що вже перед тим були поселилися за морем. Довгі і завзяті бої, багато невдач і горя прийшлося перенести нашим предкам, поки не добилися над отсе озеро. Околиці озера були безлюдні. Поселенці звернулися до цісаря з просьбою, щоби позволив їм там осісти. Цісар згодився. За те мали вони в потребі помагати цісареві в війні. І осіли тут наші предки, викорчували ліси, обробили поля, побудувалися й заснували великі оселі: Альтдорф, Швіц, Станц. Так бачите, що хоч ми розділилися на три кантони, то все таки ми брати одної крові, пришельці зі спільної батьківщини. Ми одна родина й повинні жити в злуці для спільного добра. Так ми один народ і вільний народ. Ми ввійшли в склад німецької держави не як покорені, а як вільні, на основі договору. І доси зберігали ми свободу, як найбільші, найцінніші скарби. В умові було навіть, що цісарські намісники житимуть не в наших кантонах, а тільки близько нас у Люцерні. Візджати в наші межі та вмішуватися в наші справи мають вони

право тільки для суду за проступки, за які грозить смертна кара.

По якомуж праву живуть у нас тепер і Лянденберг і Геслер? Як запанувало в нас насилля? Чому ми мусимо зносити його? Чому?

Із усіх боків почулися оклики: — Вони не мають права жити в нас! Геть намісників! Геть їх!

Потім почав говорити Вальтер Фірст:

— Позвольте й мені, громадяне, промовити слово до вас! Хочу пригадати, як поступали наші предки, коли котрий із цісарів пробував обмежити наші права. Цісар Генрих V на просьбу сусідного монастиря відступив був йому пасовище, яке належало до нас. Ми заявили на це отцю ігуменови, що цісар не мав права дарувати наше пасовище. А коли відтак монастир просив у цісаря потвердження дару, ми вислали своїх послів і заявили цісареві: »Ми стали підданими цісарства на певних умовах. Колиж ти, цісарю, зловиш ті умови, то тим самим ти й нас звільняєш від наших зобов'язань!« І цісар звернув нам пасовище. А тепер такі кривди ми зносимо терпеливо!

І знов почулися оклики:

— Ні, ні! Годі! Ми не невільники, не раби! Ми свободні громадяне! Всі як один станемо в обороні наших прав і нашої свободи!

Тоді виступив Штаффахер:

— Громадяне! — закликав він. — Коли ви згодні з усім, що тут говорилося, то згодитесь й на це, що крайна пора покінчити з насиллям, прогнати намісників!

— Пора, крайна пора! — кликали всі довкола.

— Чи всі згодні з тим?

— Всі, всі
— Коли так, — питав даліше Штавфахер —
чи готові ви отверто, з оружем у руках боронити
своїх стародавних прав?

— Всіми силами! Всі як один станемо до бо-
ротьби! — кликали з усіх боків.

А Штавфахер говорив дапше:

— Треба, значить, нам подумати, як узятися
до діла. У наших ворогів кріпкі замки, а залози в

них сильні. У Лянденберга два замки: Сарнен і Росберг, у Геслєра: Кіснахт і Шванав, а крім них небаром буде готов і «Ярмо Урі». Але де нам не стане сили, там pomoже розум. Ось що я радив би що до Сарнен: До нового року держатися спокійно. В день нового року Лянденбергови приносять дарунки. Нехай і відділ наших людей явиться по звичаю, але нехай візьме з собою оружжа.

— З оружжам у Сарнен не пускають нікого! — замітив хтось.

— Це правда, — сказав Штавфахер — однак вільно вийти з палицями. Нехай прийдуть із високими палицями, а вістря ратищ нехай укриють в одежі. Віддадуть дари й підуть неначе з поворотом до мурів. Там скоро нехай наложать вістря на дрючки й проженуть сторожу, захоплять ворота й свиснуть. А ми будемо в засідці у сусідньому ліску. Кинемося, заскочимо весь замок — і він стане наш!

— А в мене в Росбергу знайома дівчина, щиро віддана рідній країні. Вона ніччю з вікна своєї кімнати спустить шнурову драбину. Я з дванадцяткою смілих молодців полізу в вікно. Коли вліземо, дамо знак товаришам. Тоді побіжимо до воріт. Сторожа, заскочена несподіваним нападом, переполохається. Ми перевяжемо їх, заткаємо їм роти, отворимо ворота й впустимо наших людей. І заки намісникові люди проснуться, замок буде в наших руках.

— Так і зробимо, — заявив Фірст — а інше час покаже, що діяти. Всього наперед не вгадаєш!

— Коби тільки з нашого боку була рішучість і витревалість!

— Кождий за всіх, всі за одного, до останнього чоловіка! — закінчив Арнольд.

— На тому й стане, братя? — голосно спитав Штавфахер.

— Так, так! На тому й стане! — загуло довкруги.

— Значить, — закінчив Редінг — збори порішили: Добиватися старих прав силою, намісників прогнати, стояти кріпко до останнього, кождий за всіх, всі за кождого! Чи всі згідні?

— Всі, всі! — загуло знов.

— Амінь! — промовив священик.

А Редінг додав:

— Тож до діла! З Богом! На сході показується світова зірниця. Нехай ця зоря буде зорею нашого визволення.

І стали розходитися.

А світова зірниця зарожевила весь схід. Вона неначе говорила:

— Будете вільні, бо ви згідні, а згода це сила!

VI.

Коли Лянденберг почув про вбиття свого помічника, попав у страшну лютю. Він рішився найти убийника, хочби він і під землю запався. А zarazом велів розвідувати, хто це перевіз Бавмгартена через озеро. І вскорі донесли йому його шпигуни, що це зробив Вільгельм Тель.

Лянденберг доніс про це негайно Геслєрови й зажадав, щоб він покарав Теля.

Геслєр зараз і покликав Теля до себе.

— Перевіз ти в останню бурю через озеро чоловіка з Унтервальдена в Швіц? — спитав він грізно Теля.

— Перевіз! — сміло відповів Тель.

— Конрада Бавмгартена?

— Егеш, Конрада Бавмгартена!

— А знаєш ти, що він убив Лянденбергового помічника?

— Чув, що його обжаловують в цьому.

— А де він тепер? Відшукай, достав його мені, або сам відповіш за того негідника

— Просив мене чоловік допомогти йому в біді, я й поміг. З цим я не таюся. Коли думаєте, що за це можна карати, карайте. Але шукати нещасного не можу, не вмію.

— Так знай, що коли до нового року не відшукають Бавмгартена, я велю збурити твою хату й усі твої будівлі до основ. Іди!

Геслер думав, що селянин кине́ться йому до ніг і просити буде помилування, та Тель не відповів і словечка, тільки гордо вийшов із кімнати.

— Хочби ти з мене й шкіру дер, то не понижуся перед тобою — думав він.

Пройшло не багато часу від цієї події. Геслер був завзятим ловцем і часто виправлявся зі своїми дружинниками на лови, ще й гостей запрошував.

Якось раз на ловах загнався Геслер за звіриною за далеко й відбився від своєї дружини. Найшовся в незнаному йому місці. Кинувся він сюди, туди... Ба, ще більше запутався! Якийсь блуд найшов на нього! Хопив трубу й почав трубіти. Нема відповіди. Треба таки самому шукати виходу. А тут вам така гуща, що вже конем не проїдеш! Аж ось

і зазрів стежинку! Привязав коняку, пустився стежечкою! Чей вона доведе до якогось житла. Іде він, іде... А все в гору та в гору. Аж нараз — Боже милий! Він на самому верху скелі, а скеля стіною спускається в долину. А по другому боці скелі глибокий яр із крутими, крутими берегами. У долині, чути, журкотить потік. Нога совгається, стежинка вузка, вузьенька, що й вертати лячно й небезпечно таки!

Стривожений Геслер знов затрубів. Та знов тиша, ніхто не відкликується! Жах обняв Геслера. Приперся він до скелі. Минає хвилина, минає друга — нікого не чути. Йому в очах мутиться...

Нараз на скруті — хто це йде обережно та певною ногою...

— Тель! — мимоволі вирвалося з грудей намісника. І зжахнувся.

— Йому треба тільки трутити мене й я погіб! Аж тут Тель і підходить до нього:

— Пане наміснику! — говорить — ви трубили на поміч? Мабуть збилися з дороги? Стривайте, я вам поможу. Я знаю тут усі стежки... Дайте руку...

А голос був у нього такий привітний та теплий, що Геслер ні хвилини не вагався.

Подав йому руку.

— Опріться на мене — говорив Тель, а стояв він кріпко, мов вріс у землю.

Щасливо обійшов Геслер скелю.

— Тепер ідіть за мною — говорив Тель і пішов передом, а Геслер — за ним. Вскорі прибули до місця, де був припнятий кінь.

— Сідайте, пане наміснику, на коня, а я проведу вас далше.

92
246-30

Геслер сів на коня, Тель узяв коня за поводи й крутими стежками звів його на долину.

— Відсіля вам, пане наміснику, не трудно вже буде дібратися до Кіснахту. Бувайте здорові! — сказав Тель, поклонився тай зник у гущавині.

VII.

І знов минуло два, три тижні. 1307 рік зближався до кінця. Та пізна осінь була в тому році вельми лагідна. Ще в половині падолиста в долинах Швайцарії не було снігу. Полонини ще зеленіли, як звичайно зеленіють тут тільки в жовтні. Тому люди працювали ще на дворі й по городах як весною.

В таку днину вибрався Вільгельм Тель зі старшеньким синком Вальтером до Альтдорфу, щоби відвідати тестя.

Безжурно йшли оба альтдорфським шляхом. Хлопчинка жибонів весело та тішив батька оповіданням і питаннями.

Ось і Альтдорф. Весело йдуть оба подорожні вулицями, одною, другою. Вийшли на майдан.

— Глянь, батечку, що то за дрюк стоїть, а на ньому якийсь капелюх?

Тель зівсім забув був про це, що він не повинен був туди йти. Пригадав йому це аж запит сина. Хотів швидко вертати. Та вже було пізно! Ще не вспів і відповісти синові, як два вартові заступили йому дорогу.

— Стій! — крикнув один із них — в імени його величності приказую, іди за нами.

— Чого вам треба в мене? — спитав Тель.

— Чому не слухаєш приказу?

— Якого приказу?

— Чому не поклонився капелюхови, як приказав намісник?!

— Це не можливе, щоб намісник приказував кланятися дрюкови з капелюхом! Ми вільні люди, з нами годі жартувати!

— Ти ще коверзуєш, бунтарю! В тюрмі розяснять тобі, які тут жарти роблять! Вяжи його, товаришу!

І оба стражники накиннулися на Теля. Він взято відбивався. Хлопчина став кликати помочі, побіг до дому Фірста, що був при поблизькій вулиці.

Позбігалися люди, прийшов і Фірст. Окружили вартових.

— Пустіть чоловіка! — стали просити... — За що ви схопили його?

Він бунтар! — відповіли вартові.

Люди побачивши, що вартові добровільно не пустять Теля, стали кричати, збилися в купу, щоб

насильно відбити в'язня. Якийсь коваль замахнувся вже молотом на вартового, але Фірст із трудом здержав його.

Вартові побачили, що самі не дадуть собі ради, стали кричати;

— На поміч! Сюди!

Роздався тупіт кінських коней. На площу з сусідньої вулиці вїхав сам Геслер із численною дружиною.

— Що тут за галас? — спивав він. — Хто кликав на поміч?

Я, ваша світлосте, — відповів один із вартових, виступивши з товпи. Стояв я тутечки з товаришем на варті біля капелюха. Ось цей чоловік пройшов попри нього, не віддавши йому приписаного поклону. Ми, як приказано, зловили неслухняного, а громадяне кинулися відбивати його.

Геслер поглянув на виновника. Пізнав Теля.

Сей капелюх велів я поставити тут, щоб розпізнавати вірних слуг цісаря від невірних! Виджу, приятелю, що тебе годі причислити до вірних.

Тель здавив у грудях лютъ. Бажалося йому закликати:

»Ми цісарські піддані, та не раби, а вільні люди й навіть цісар не сміє насміхатися над нами«, але пригадавши собі жінку й діти, зняв капелюх промовив на вид спокійно й покійно:

— Простіть, ваша світлосте! Не віддав я приписаної почеси капелюхови не з непокірливости, а через неввагу та забуття... Помилуйте на цей раз.

— Помилувати? — усміхнувся Геслер. — Нехай буде! Буду милосерний! Лишу тобі самому рі-

шити свою долю! Ти, кажуть, знаменитий стрілець. У стрілі не схибиш ніколи. Чи це правда?

— О, так! — закликав маленький Вальтер втішно. — Батько в яблуко на дереві на сто кроків поцілить.

— Ось як воно! — підхопив Геслер. — Це твій синок, Телю?

— Мій, ваша світлосте!

— Чи є в тебе й більше дітей?

— Є ще син, меншенький.

— Котрогож ти більше любиш?

— Оба мені однаково дорогі.

— Коли так, — рішив Геслер, — і коли ти справді так цільно стріляєш з лука, що яблуко на сто кроків збиваєш із дерева, покажи мені свою штуку. Ось бачу й лук і сагайдак у тебе. Я велю покласти яблуко на голову твому синкови. Він стане на вісімдесят кроків! Уважай, не на сто — а тільки на вісімдесят. Збий яблуко з його голови. Зібєш, оба живі останете, а ні, обох покараю смертю!

— Як? — із здивуванням, із острахом спитав Тель. — Яблуко з голови сина? Ваша світлосте, ви жартуєте? Чиж можна таке...?

— Мені з тобою не ялося жартувати! Я приказую...

— Принесіть яблуко! — звернувся він до дружинників.

Один із слуг пішов і за хвилю вернув із яблуком.

— Це годі! — скрикнув Тель. — Я не можу! Товпа заметушилася. Хвилину здавалося, що вона ось-ось і кинеться на Геслера й його дру-

жину. Геслер уже й поклав був руку на рукоять меча... Та в самій товпі були люди, які здержували завзятість, Вони пригадували, що вже недалеко новий рік — речинець повстання. Що такий непідготований початок може все попсувати.

Із товпи виступив тільки Вальтер Фірст.

— Ваша милосте, — промовив він — змило-сердіться! Тель — мій зять. Коли ви вважаєте, що його проступок гідний великої кари, заберіть усе моє майно, та, прошу вас, відкличте свій присуд.

При цих словах Фірст упав на вколішки перед Геслером. Та тут кинувся до Фірста маленький Вальтер:

— Дідусю, що ви! — закликав він — не падайте на коліна перед тим лихим чоловіком! Не бійтеся! Нехай батько стріляє. Він не схибить. Він-жеж пташину в леті ціляє.

Слези станули на очах у людей. Навіть дехто з оточення Геслера став просити його, щоб відкликав свій приказ.

Та Геслер не зворушився, тільки твердо спитав:

— Чи принесли яблуко?

Подали яблуко.

— Привязати хлопця ось до цієї липи! — приказав намісник, показуючи на одно з дерев, що ними був обсаджений майдан.

— Привязати? Мене? — з обуренєм закликав хлопчина. — По що? Чиж думаєте, що я втечу? Стоятиму як стовп, не рухнуся, не задрожу!

— Стривай, ми тобі бодай очи завяжемо — сказав хтось.

— Не треба! Побачите, я й не моргну.

По сих словах він кинувся до батька:

— Сміліше, сміліше, батьку! Не бійся! — говорив він, обнимаючи Теля.

Тель обняв синка, пригорнув його до себе й почав гаряче, гаряче, цілувати його.

— Досить, досить! — нетерпляче закликав Геслер. — Не час на ніжності! Хлопче, під дерево! Покласти йому яблуко на голову. Ти, добувай стрілу!

Хлопчик вирвався, сміло поглянув на Геслера й метнувся на вказане місце. Тель на хвилинку призадумався, добув дві стріли з сагайдака, одну застромив за пояс, а другу наложив на лук.

— Розступіться! — крикнув Геслер до народу. — Відмірити вісімдесят кроків від липи.

Відмірили. Тель станув на вказане місце, підняв лук... Руки в нього дрожали.

— Ні, не можу! — закликав він. — Ваша світлосте, кажіть убити мене, тільки сина пощадіть!

— Не треба мені твоєї смерті! Я хочу бачити, який ти мистець у стрілянню. Стріляй! А ні, так смерть вам обом, і тобі і синові. І велю почати від сина. Спасити можеш його тільки цільним стрілом! Стріляй! Ти радо помагаєш людям. Бурі не боїшся! Поможі тепер собі й своїй дитині.

— Так, ваша світлосте, в біді я людям все помагаю, коли можу! Вам не шкодилоб це тямити й не так дякувати мені! — закликав Тель не тямлячи себе з обурення.

Після цих слів годі було й думати про ласку Геслера. Тель зрозумів це й зібрав увесь дух у собі. Підняв лук. Прицілився. Стріла вилетіла.

— Вцілив, вцілив! Яблуко впало! Хлопчина жиє, цілий! — залунали радісні оклики в товпі.

За хвилину подали Геслерови стрілу з застромленим на ній яблуком.

Хлопчина кинувся до батька.

— Я знав, я знав батечку, що ти не схибиш!
— закликав він із радістю. Товпа на radoщах окружила Теля.

Геслер мовчки глядів на ту загальну радість. Аж коли всі успокоїлися, прикликав Теля до себе.

— Тепер ще питання! — сказав він. — По що ти, забираючися стріляти до вказаної ціли, добув із сагайдака дві стріли? До одного вистрілу не потрібно було двох стріл.

— Стрілецька привичка! — відповів Тель.

— Привичка? Не такий я тупий, щоб няти тобі віри. Слухай: таж я дав слово, що коли ти скинеш синові з голови яблуко, я дарую життя синові й тобі. Я даного слова не зломлю. Кажиж правду: по що приготував ти другу стрілу?

— А на це, — твердо відповів Тель — щоб убити вас, колиб я вбив був сина!

— Ось як! — із злобною усмішкою сказав Геслер. — Ну, дарувати тобі життя дав я слово, і додержу його. Та мушу подбати й про власну безпеку. Щоб я не потребував боятися твоїх стріл, поміщу тебе за кріпкими замками. Зв'язати його й дати до мого човна на озеро. Я відвезу його з собою до Кіснахту — приказав він. — Там у мене приготоване для нього місце.

Юрба вояків кинулася на Теля. І по кількох хвилях уже несли його зв'язаного до судна. А за ними в слід подався й Геслер із дружиною.

VIII.

Тихе, спокійне лежало озеро й лосніло в сонці, що ясними струями сипало з погідного, синього неба.

На озері повагом колихалося чимале Геслерове судно...

Принесли Теля й кинули на дно човна мов колоду.

Підїхав до берега й Геслер, зіскочив із коня, зїшов у човен із товариством і приказав відчалувати.

— Простїть, ваша свїтлосте, — замітив старенький кермач, здіймаючи шапку з поважанням. — Чи не краще було би відложити плавбу? Ось

тамечки за горою недобрі хмари збираються. Коби не знялася буря.

— Чи ти з розуму збився старче, чи що? При такій погоді тай буря!

А погода справді все ще була на причуд гарна. Сонце весело грало на верхні озера. Небо над озером сяло безхмарою синявою. І справді чудно було би звертати увагу на якусь там хмаринку гень на скраю овиду.

— Відчалюй, відчалюй! — нетерпляче закричав Геслер у друге. Підняли вітрила, веслярі хопили весла.

Та досвідний керманич не даром трівожився. Ледви виплили на середину озера, як подув вітер і якось нагло зірвалася страшна буря... На озері піднялися сильні, пінисті буруни... А вітер дужчав і дужчав. Скоро переінівся в якийсь скажений буревій. А темна хмара тимчасом закрила все небо. Судном кидало мов тріскою. Вітрила зірвало, веслярі аж падали зі сил, не зрівнятися їм з могутніми бурунами! Судно просто несло на прибережні скелі... Ось, ось здавалося, вдариться судно об скелі й розлетиться на тріски.

— Ваша світлосте. — крикнув керманич — мені сил не стає! Ось лежить найкрасший керманич на всю округу... А чей йому вдасться справитися з судном? Прикажіть йому стати при кермі!

Він показав на Теля.

— Чи ти годишся допомогти нам? — спитав Геслер Теля. — Я велів би розв'язати тебе.

— При Божій помочі може й удасться мені, ваша світлосте — покійно відповів Тель.

— Розв'язати його! — приказав намісник.

В одній хвилі перерізали мотуззя на руках і ногах Теля. Він метнувся до керми.

— Сміліше, хлопці! Не бійтеся! Налягай, налягай! — кричав він на веслярів... Веслярі, побачивши, як покірний кріпкій його руці човен завернув бистро поперек филь і став прорізувати їх, наново набрали духа. Сили їх наче подвоїлися.

Геслер із зачудованням, сливе з захватом глядів на незвичайну зручність, на силу, прияву духа та сприт нового керманича.

Та... що він робить? Він простісінько завертає човен на вистрім прибережної скелі.

— Зараз виратуємося! — кричить він при тім. — Веслуй сильніше, сильніше!

І нараз судно звернулося якомсь кермою до площини кручі...

Тель швидко кинув керму, хопився скелі й одним скоком мов кіт — опинився на скелі. Судно захиталося...

— Ай, гинемо! — закричали в човні.

А Тель іще вперся о скалу й сильно відтрутив ногою судно...

— Нічого! Тільки наляжіть сильніше на весла! — крикнув він іще, відістався на верх і зник із виду.

А судно підхопили філі і знов понесли його на озеро!

Геслер почав сипати проклинами, лютував — та щож, безсильна лють даремна.

Тель із укриття довго ще стежив за судном...

— Тепер судно в спокійнішому місці, керманіч не стратив притомности — судно виратується. Слава Богу! Однак тобі, Геслере, тобі злочиннику не жити! Від тебе я виратую мій рідний край.

ІХ.

Порішивши так, Тель спішно подався на шлях, що ним Геслер мусів їхати від озера в Кіснахт. По дорозі випросив він у приятеля лука і стріл.

Шлях у Кіснахт вів провалом. Тут Тель і засівся в кущах на скруті. Відсіля видно було шлях ген у далеку даль.

Там сидів Тель і важку думу думав.

Згадував свої молоді літа. Веселі, безжурні Згадував, як і пізніше, з жінкою та з діточками, жив він щасливо та спокійно. Жив чесно, нікому

не бажав лиха, навіть ворогови своєму ні! Та й чи були в нього вороги?! Всі його любили й поважали. Аж тепер з'явився отсей кат, цей Геслер — і він, що нікому й у думці зла не бажав — має пролити кров людини, кров ближнього, стати убийником...

Та ні! Я не вбийником стану, яж убю його не за свої кривди, а за кривди всього народу. Я не тільки пімщуся, а й увільню мій нарід від нових знущань, від дальших кривд цього злочинця. Вбиваючи його, я бороню сотки невинних жінок і дітей від мук і терпінь...

Ті роздумування перервав тупіт коней...

— Іде, їде! — подумав він. — Позір!

Наближаються. Чути — Геслер із якимось другим лицарем. Оба голосно сперечаються.

— Егеж, говорить Геслер — мене цісар і прислав на се, щоби привчати нарід до слухняности.

— Та чейже й нарід має свої права?!

— Які там права? Я маю не прав боронити, а примусити кантони, щоби підчинилися Австрії. Я те й роблю! Право в мене на кінці меча. Сила, це право! І силою я змушу їх піддатися...

— Не змусиш! — пробурмотів Тель — і готовився вже прицілюватися.

Та тут десь нараз із кущів вийшла жінка, обдерта, обшарпана, з пятерком худеньких, згоднілих діточок...

Тель здержав руку.

А жінка зі сльозами благала:

— Змилосоудіться, ласкавий паноньку, покажіть ласку свою!

— Геть! Чого пхаєшся коневі під ноги? —

закликав гнівно Геслер. — Найшла куди лізти з просьбами.

— Чоловік мій за ніщо гниє в тюрмі й доси його ще не кликали до слідства. Він нічого не винен, а діти, дрібні діти, з голоду гинуть.

— Хто ти? Хто твій чоловік?

— Бідний верховинський косар, ваша світлосте! Бідний косар! Із цього тільки й жили, що він збирав сіно на верховинських недоступних полонинах, по скалах, де худоба не пасеться.

— Відпустіть його для дітей, ваша світлосте — став просити й собі цей лицар, що перше обстав за народними правами.

А Тель подумав: Коли тепер змилосердишся над нещасною жінкою й діточками — то вийдеш ціло, не вбю тебе! Бож це буде знак, що в тебе є серце, що ти людина.

— На всякий спосіб не тут місце на просьби! — відповів Геслер.

— Ваша світлосте, до вас у замок бідаків не пускають — пояснила жінка.

— Геть із дороги! — крикнув Геслер у відповідь.

Жінка не рухалася з місця.

— Чоловіка держать у тюрмі тому, що забули про нього... Забудете й ви! — ридала жінка. Та Геслер не слухав.

— Геть із дороги! — кричав він. — Кажу тобі, геть із дороги!

І вдарив коня острогами. Та зрозпачена жінка хопилася вуздечки...

— Із місця не уступлюся! — кричала вона. — Змилосердіться!

— Геть руки! Розтопчу!

— Топчи! І дітей топчи й мене!

Із цими словами жінка хопилася одною рукою за вуздечку, а другою кинула на землю двох дітей, що стояли ближше.

— Топчи! Все одно! З голоду вмирати не лекше.

— Що? ти ще тут? — злісно закликав Геслер не тямлячися від гніву. — І затопчу, всіх затопчу бунтарів!

І хопив коня за поводи... нараз опустив їх, захитався в сідлі... В груди його глибоко вбилася стріла... Тільки пірнатий кінець її сторчав на верха.

— Що з вами, ваша світлосте? — закликав лицар, що товаришив йому.

— Це Телева стріла! Телева, я певний цього! — закликав Геслер падаючи в рамена лицаря.

— Так! це був мій вистріл, кате! — закликав Тель виступаючи з кущів. — Колиб ти був змилосердився над тою жінкою, був би я змилосердився над тобою. Та твоя лютість пересвідчила мене, що я мушу увільнити мій рідний край від тебе!

Сказавши це Тель зник у кущах, а Геслер скоро й духа віддав.

Х.

Не гордий та пишний пан вїздив у замок Кіснахт, а сумний похід. На марах несли тіло тільки перед хвилиною ще всемогучого намісника цісаря Альбрехта.

Вістка про вбиття Геслера лискавкою рознеслася по всіх кантонах. Народ радів, величав Теля спасителем. Як і не радіти? Одного з катів, мучи-

телів вільного народу, не стало в живих. Не буде вже знущатися над людьми, над їх жінками і дітьми, над удовицями й сиротами.

Нарід радів, та всі, що держали з Геслером, затрівожилися. Хто знає, що їх завтра жде! Кождий, хто мав на совісти якусь кривду, боявся, що розярені верховинці повстануть одностайно й відплатяться кривдникам і його не минуть. А народня месть страшна!

Тільки Лянденберг чувся безпечний. Тепер він був намісником і в цих кантонах, якими перше управляв Геслер. І чогож боятися? Всюди панував як найбільший спокій. Ба, не тільки спокій. Верховинці нараз наче не ті стали. Присмирніли й відносилися до властей із пошаною та слухняністю.

Лянденберг голосно чванився:

— Зрозуміли, що я не знаю жартів і відразу присмирніли. А що Геслер згинув, то це особиста пімста!

А в душі може й думав:

— І гаразд, що не стало Геслера — тепер я пан на всіх трьох кантонах.

Та за Телем таки шукав.

— Хочби зпід землі, а я його дістану! — грозив. Та не дістав.

Тель тільки заглянув до хати, успокоїв жінку й дітей тай зник у верхах. Там він був безпечний. Всі, як ненавиділи австрійського ярма, так само любили й цінили Вільгельма Теля. І всюди знаходив він гостинність і сердечний привіт. Усі бачили в ньому оборонця покривджених, оборонця Рідної Країни й Рідного Народу.

Лянденберг так був певний себе, що не вважав навіть потрібним скріпити залоги в замках. Так обманив його цей загальний спокій у народі. Не знав, не прочував, що це спокій перед бурею, це і, що буря вже так близько!

Проводирі народнього повстання не гаяли часу. Тайні приготування до нового року йшли щораз красше. На початок вдалося добре зоружити тисячку людей. На нових зборах на Рітлі рішили поділити цю тисячку на чотири відділи й одночасно напасти на чотири замки: на Ярмо Урі, на Шванав (у Швіцу), на Росберг і Сарнен (осідок Лянденберга).

Напад на «Ярмо Урі» поручили Телеви, на Шванав — Штавфахерови, а на Сарнен — Арнольдови з Мельхталю.

В ніч перед Новим Роком 1308 уоружений відділ, зложений з 300 людей, скрився в лісовій гущі. Із них вибрав Арнольд двацятьпять що найумніших людей і післав їх у замок. Ранним ранком явилися вони старим звичаєм у замок із дарами правителеви: з баранами, курми, гусьми, зайцями. У замкових воротах зустріли Лянденберга. Він зрадів, коли побачив, що наряд не відступає від давньої привички й що тим разом починає збиратися на поклін навіть вчасніше, як доси й богатші дари несе.

— Ідіть, ідіть у двір! Вернуса з церкви й прийму вас — сказав він прихильно.

Люди знов поклонилися й увійшли в замок. Тільки дісталися туди, мигом наложилии укриті списи на дрючки й кинулися на сторожу, що стояла біля воріт. Не встигла сторожа й отямитися, як

уже її обеззружили, схопили й повязали. На мурах замку виставили умовний знак і не пройшло десять хвиль, Арнольд із товаришами вдерся вже в замок. Нечисленні його оборонці навіть не встигли зібратися. Їх хапали, вязали й саджали в замкових тюрмах. Намісникове житло підпалили. Огонь і дим на замку сповістив скоро околицю, що Арнольдови поталанило.

Один слуга, якому вдалося втекти від повстанців, прибіг задиханий до церкви й доніс Лянденбергови, що замок заняли верховинці, що його світлиці горять, що вся сторожа в полоні. Наляканий Лянденберг із невеличкою дружиною пустився тікати люцернським шляхом. Він сподівався найти в Люцерні охорону й підмогу. Та Арнольд догонив його, звязав і притащив до ніг свого осліпленого батька.

— Ось твій кат, батьку! — закликав він. — Видай засуд на нього, який знаєш.

Лежачи в ногах нещасного старця, Лянденберг із страхом дожидав своєї судьби. Він дожидав лютої пімсти думаючи, що всі такі як він сам. Та благородний верховинець не хотів проливати крові ворога.

— Жадаю тільки одного — сказав старець, — жадаю, щоб ти, катюго, з усіми своїми людьми раз на все виїхав із нашої вільної землі й щоби ти присяг, що ніколи до неї не вернешся й ніколи не вступиш проти неї.

Арнольд сповнив батьків присуд. Лянденберг зложив вимагану присягу й виїхав щасливо в австрійські землі.

Так само дісталися повстанцям й інші австрій-

ські замки, збудовані на поневолення швайцарських верховинців: і Росберг і Ярмо Урі й Шванав. По здобуттю Шванав повів Штавфахер своїх іще й на колишній осідок Геслера — Кіснахт. Здобув і його.

Отсі події були початком свободи Швайцарії.

Доля допомогла Швайцарцям ще й тим, що цісар Альбрехт погиб небаром із руки свояка (1 травня 1308 р.), якому він був відібрав послідні землі.

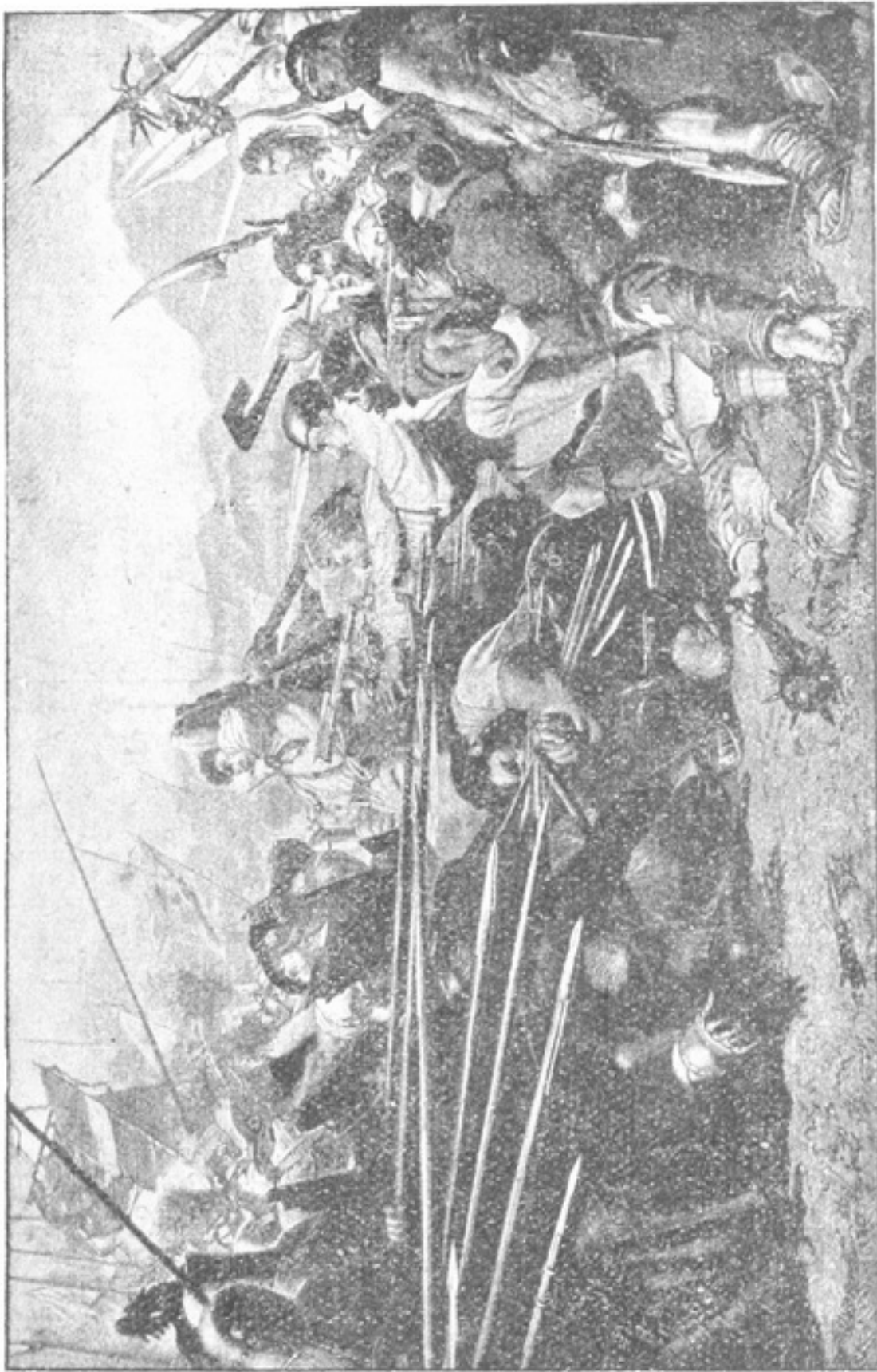
Правда, Альбрехтові наслідники не кидали проб поневолити наново швайцарських верховинців. Та й сила Швайцарців скріпилася, бо до перших трьох небаром пристали й сусідні кантони (Люцерн, Ціріх, Глярус, Цуг). А що виступали згідно й одноставно, то вспіли опертися ворогам.

Багато боротьб, геройських і завзятих, прийшлося звести ще Швайцарцям, заки здобули повну свободу. Згадаймож іще хоч один із сих славних боїв!

Битва під Семпахом. Станули до бою горді лицарі, заковані в залізо. Станули збитою лавою, а ратища наїжили мов величезний їжак. А против них невеличкий відділ верховинців, лихо зоружених. Грудей їх не заслоняє тверде залізо. Їх одинокими щитами — велике завзяття й горяча любов до Рідної Країни.

Стоять горді Австрійці й з погордою споглядають на невеличкий відділ верховинців. Чейже годі тій голоті продертися крізь мур ратищ! Не зважуться. Та ба! Зважилися. Кидаються на ратища і — гинуть цілими десятками. Верховинці вже падають на дусі.

Аж тут виступає наперед Арнольд Вінкельрід.

Арнольд Вінкельрід у битві під Семпах 9 липня 1386 року.

— Згину, та зроблю вам дорогу, браття! — крикнув він. — Виж подбайте про мою жінку й діти! За мною!

Із цим окликом Вінкельрід кинувся наперед, обхопив обома руками цілий оберемок копій і звернув їх собі в груди.

Той несподіваний рух прорвав австрійські ряди. В отворене місце вдерлися верховинці, розділили лицарів і почали їх бити. Лицарі привикли битися на конях. У піхотній боротьбі їм перепиняли важкі панцирі. Очайдушний напір верховинців змусив їх до втечі. І так завдяки саможертві геройського Вінкельріда верховинці виграли битву.

Так то Швайцарія здобула свободу. І сьогодні вона вільна, самостійна республіка.

І славна минувшина Швайцарії та її геройська боротьба за волю неначе говорить усім поневоленим народам:

— Тільки згодою, тільки єдністю, тільки одностайним виступом, тільки великою, безмежною любовю до Рідної Країни й Народу Рідного здобується воля й свободу, здобувається самостійність!

А постать Вільгельма Теля буде по віки вічні символом великої любови до Рідного Краю й посвяти для Нього! Вона, ця пам'ять, каже всім поколінням усіх народів:

За волю Рідної Країни ніяка жертва не є завелика. За її волю треба в потребі все віддати — життя і майно!

	Сотиків
95. „КАЗКИ 1001 НОЧІ“ — збірка	1·80
96. Вільгельм Буш: Збиточники у ванні	20
97. Микола Шугаєвський: Живі ляльки	90
98. Данель Дефо: Робінзон Крузо	1·80
99. Антін Лотоцький: Ведмедівська попівна	40
100. КАЗКИ БРАТІВ ГРІММІВ — збірка	—
101. Марія Козорів-Барілякова: Свято Матери	60
102. Ганс Хр. Андерзен: Свинопас-князенко	75
103. Дж. Свіфт: Гулівер у Ліліпутів	1·20
104. Дж. Свіфт: Гулівер у Велетнів.	1·20
105. КОРЕАНСЬКІ КАЗКИ — збірка	50
106. Редіард Кіплінг: Слонятко	20
107. Юра Шкрумеляк: Історія про малого Мука	75
108. Ганс Хр. Андерзен: КАЗКИ	—
109. „НА ШЕВЧЕНКОВІ РОКОВИНИ“ — збірка	—
110. Антін Лотоцький: Відкриття Канади	40
111. Редіард Кіплінг: Ріккі-тіккі-таві	40
112. Іванка Брліч-Мажураніч: Стриборів ліс	—
113. Михайло Таранько: „МАЛИЙ ДЕКЛЯМАТОР“	—
114. Езоп: БАЙКИ	—
115. Ганс Гр. Андерзен: Ялинка	—
116. Дярія Гриневиц-Витанович: Приятелі хлібороба	30
117. Богдан Заклинський: Емігрант	—
118. Анатоль Курдидик: Маленькі борці	—
119. „ПРИГОДИ МОРЕПЛАВЦЯ СІНДБАДА“	—
120. Микола Погідний: Нечисті скарби	—
121. Ганс Хр. Андерзен: Дикі лебеді	30
122. Т. Дончак: Казка про дивного змія	50
123. Микола Погідний: Казка про гордого боярина	50
124. МОТОВЯЗНИК ГАСАН — з „Казок 1001 ночі“	40
125. Святослав Лакуста: Зачарований цвітник	30
126. Мирослав Ріпецький: Країна фйордів	—
127. Іванна Блажкевич: В Мамин День	80
128. Ю. Ігорків: Сердечний Віночок	1·50
129. Антін Лотоцький: В ніч св. Миколая.	80
130. Дж. Свіфт: Гулівер у Лапутів	1·30
131. Дж. Свіфт: Гулівер у Гиржунів	1·30
132. Я. Вільшенко: Івась і Гануся	1·00
133. В. Жуковецька: Оповідання для найменших	—
134. А. Теодорів-Давидів: Байки і казки	—
135. Олесь Чмелик: Віршована Азбука	50
136. Микола Гоголь: Загублена грамота	40
137. Антін Чехов: Каштанка	—
138. Лев Лотоцький: Сила молитви	40

РЛ

№

4008

„СВІТ ДИ

ілюстрований журнал для дітей.

Виходить від 1919 року під редакцією
Михайла Таранька.

На зміст кожного числа складаються:
байки, казки, оповідання, сміховинки,
забави, іграшки, пісні та різноманітні
загадки.

Велика скількість образків.

Заряди Шкіл, Виділи Читалень і Кооператив
в цілм краю нехай безумовно передплачують цей
дитячий орган, щоби в той спосіб допомогти Ви-
давництву до побільшення обему і змісту цього
журналика та до його загально о поширення. Ради
шк. місцеві повинні обовязково передплачувати
„СВІТ ДИТИНИ“ для шкіл по всіх наших селах.

Умови передплати:

На цілий рік у краю 5 зол.
Для Чехо-Словаччини 20 К. ч.
Для Румунії 100 леїв.
Для Америки й Канади 1 дол

Поодинокє число коштує 25 сот.

Замовлення слати на адресу:

Видавництво „СВІТ ДИТИНИ“
ЛЬВІВ, ул. Зіморовича ч. 3.